

Türkiye'nin Büyüme Dinamiğinde İhracat mı İthalat mı Daha Etkin?

M. Serdar İSPİR¹

Bernur AÇIKGÖZ ERSOY²

Mine YILMAZER²

Alınma Tarihi: 04.2008, Kabul Tarihi: 04.2009.

Özet

Bu çalışmada, ihracat ve ithalat yönlü büyüme hipotezleri çerçevesinde, 1989-2007 döneminde, Türkiye'nin GSYİH'sının büyüme dinamiğine ihracat ve ithalatın katkısı araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; daralma döneminden genişleme dönemine geçerken ihracat baskın rol oynamaktadır, ekonomi genişleme döneminde iken bu sürecin sürdürülmesinde ihracat ve ithalat birlikte katkı sağlamaktadır ve ihracatın ve ithalatın söz konusu katkıları azalma eğilimindedir.

Anahtar Kelimeler: Büyüme, İhracat, İthalat, Markov rejim değişimleri.

JEL Sınıflandırma Kodları : F43, C32

Does Export or Import More Effective on Turkish Growth Dynamics?

Abstract

In this study, the scope of export and import oriented growth hypothesis, export and imports' contribution to the dynamic of the Turkish GDP Growth have been investigated during the period between 1989 and 2007. According to the diagnoses which are found, export plays a dominant role while the economy is shifting from ressession mode to expanding period. In order to continue this process, export and import together provides a great amount of contribution, while the contributions of export and import tend to decrease during the expanding period.

Keywords: Growth, Export, Import, Markov switching.

JEL Classification Codes: F43, C32

¹ Yrd.Doc.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Denizli, sispir@pau.edu.tr

² Yrd.Doc.Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Manisa bernur.acikgoz@bayar.edu.tr, mine.yilmazer@bayar.edu.tr

1.Giriş

Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, klasiklerden günümüze kadar, birçok iktisadi ekol ve iktisatçı için, yoğun bir tartışma alanı olmuştur. Adam Smith'den itibaren klasikler, dış ticaret ile birlikte, uluslararası uzmanlaşmaya bağlı olarak faktör verimliliklerinin artmasıyla toplam üretimin de artacağını söylerken; neoklasikler, büyüme modellerini üretim faktörlerinin azalan verimliliği esasına dayalı kurgulayıp, teknolojinin dışsallığı ve uzun dönemde ekonominin durağan hale geleceği varsayımlarına vurgu yapmışlar ve teknolojik gelişme süreçleri ile dış ticaret arasında olabilecek muhtemel bir ilişkiyi ihmal etmişlerdir. Keynes ve takip eden iktisatçılar ise, konuyu gelir ve harcama ilişkisi içinde ele alarak ihracatı bir toplam katkı, ithalatı da bir toplam sızıntı faktörü olarak değerlendirip, ihracatın gelir artırıcı etkisine vurgu yapmışlardır.

Bu bağlamda konuya yönelik olarak özellikle neoklasiklerin eksik bıraktıkları alan, içsel büyüme teorilerinin ortaya çıkmasıyla büyük ölçüde giderilmiştir. Dünya ekonomisinde ikinci dünya savaşından 1960'lı yılların sonuna kadar yoğun bir şekilde benimsenen ithal ikameci gelişme stratejilerinin beklentilere yeteri kadar cevap vermemesi ve bunu takiben 1970'li yıllar boyunca başta Güney Asya ülkeleri olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejilerini ihracata dayalı olarak sürdürmeye başlaması, büyüme literatüründe ihracatı önemli bir unsur haline getirmiştir. Bu dönemde, dış ticaretin, emek verimliliğinin ve kapasite kullanım oranının artması, daha fazla teknolojik ilerleme ve daha fazla istihdam imkânlarının ortaya çıkması, nedenleriyle ülkelerin üretimlerini ve zenginliklerini artıracaklarını söyleyen iktisatçılar (Kruger 1975, Balassa 1978, Williamson 1978, Tyler 1981, Bhagwati 1982 ve Srinivasan 1985), ihracat yönlü büyüme hipotezlerinin ve içsel büyüme modellerinin öncüleri sayılabilir. Bu iktisatçılara (başka bir ifade ile ihracat yönlü büyüme hipotezine) göre ihracattaki genişleme, rekabet ve kaliteli ürün uygulaması, ölçek ekonomisine geçiş ve dolayısıyla istihdam ve işgücü verimliliği artışı ve dış piyasalardaki yoğun rekabet baskısıyla artan teknolojik yenilik, ekonomik büyümeyi tetiklemektedir.

Beşeri sermaye ve teknolojik gelişmeyi ön plana çıkarıp ölçeğe göre artan ve sabit getirilerden söz eden içsel büyüme modellerinde (Romer 1986, 1990, Grossman ve Helpman 1990, Jones ve Manuelli 1990, Rebelo 1991, Barro ve Sala-i-Martin 1995) ise; ekonominin dışa açıklık oranı ve ihracat performansı arttıkça sürdürülebilir bir büyüme oranının yakalanma ihtimalinin de yüksek olacağı dolayısıyla dışa açık ekonomilerin, kapalı ekonomilere göre daha hızlı

büyüyecekleri görüşü hakimdir. İçsel büyüme teorilerinde teknolojik gelişme (teknolojiyi içselleştirme) sürecinin ağırlıklı olarak ihracata veya ithalata bağlı olduğu görüşleri; ihracat yönlü ve ithalat yönlü büyüme hipotezleri ile de paralellik göstermektedir. İthalata dayalı büyüme hipotezine göre de (Coe ve Helpman 1995, Mazumdar 2000); özellikle gelişmekte olan ülkelerde ithalatla birlikte, yerli ikamesi olmayan yatırım ve ara mallarının temini kolaylaşmakta ve üretim hızlanmaktadır. Bu girdilerin teknolojik bilgiyi içermesi ekonomideki ileri teknoloji üretimini de desteklemektedir.

Konu ile ilgili 1960'lı yılların sonundan günümüze kadar yapılmış çok sayıda ampirik çalışma mevcuttur. Söz konusu bu çalışmaları, ekonomilerde dışa açıklık ve büyüme oranları arasındaki ilişkiyi ölçen (bu çalışmaların başlıcaları için bkz.: Balassa 1980, Bruton 1989, Edwards 1992, Marwah ve Tavakoli 2004), ihracata dayalı büyüme stratejilerinin başarısının sınındığı³ ve doğrudan ihracat ve ithalat yönlü büyüme hipotezlerinin sınındığı⁴ çalışmalar şeklinde gruplandırmak mümkündür. Ağırlıklı olarak doğrusallık varsayımı altında, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkilerinin incelendiği bu çalışmalardan birbirleri ile çelişkili (dışa açıklık oranının, ihracatın ve ithalatın büyüme pozitif yönde veya negatif yönde etkilediği) sonuçlara ulaşılmıştır. Kanımızca, çalışmalardan elde edilen bulguların birbirlerini desteklememesinin, ele alınan ülkelerin yapısal özelliklerinden, gelişmişlik düzeylerinden ve doğrusallık varsayımından kaynaklanma ihtimali yüksektir. Zira yaklaşık son otuz yıllık süreçte küresel ekonomide yaşanan dalgalanmalar, parametreler arasındaki açıklayıcılık özelliklerini yoğun bir şekilde etkilemektedir. Başka bir ifade ile değişkenlerin doğrusal özellik taşıdığı varsayımı elde edilen bulguların güvenilirliğini de etkilemektedir.

24 Ocak 1980 istikrar programı ile birlikte Türkiye ekonomisi de dünya konjonktüründeki gelişmelere paralel olarak ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiş ve bu tarihten itibaren önemli yapısal değişikliklere sahne olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin büyüme süreci ile dışa açılma politikası

³ Bu çalışmaların başlıcaları için bkz.: Emery 1967, Syron ve Walsh 1968, Serven 1968, Kravis 1970, Michaely 1977, Heler ve Porter 1978, Bhagwati 1978 ve Krueger 1978, Tyler 1981, Feder 1983, Kavoussi 1984, Ram 1985, 1987 ve Moschos 1989.

⁴ Bu çalışmaların başlıcaları için bkz.: Kavoussi 1984, Jung ve Marshall 1985, Hsiao 1987, Rivera-Batiz ve Romer 1991, Grossman 1991, Bahmani-Oskooee ve Alse 1993, Sengupta ve Espana 1994, Kwan ve Kwok 1995, Doraisami 1996, Bahmani-Oskooee ve Niroomand 1999, Ahmed vd. 2000, El-Sakka ve Al-Mutairi 2000, Chandra 2002.

arasındaki bağlantıyı inceleyen ampirik çalışmalarda da ihracata dayalı büyüme hipotezleri birbirleri ile çelişkili sonuçlar vermektedir⁵.

1989 yılından itibaren kısa vadeli sermaye hareketlerinin tamamen serbestleşmesi, Türkiye’de ithalatın finansmanında dış borçların ağırlığının artması sonucunu doğurmuş ve hammadde ve ara malı ithalatının toplam ithalat içindeki payını % 75’ler seviyesine çıkarmıştır. Bu süreç Türkiye’nin ithalata dayalı büyüdüğü görüşünün benimsenmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada ise, 1989-2007 döneminde, Türkiye’nin büyüme dinamiğinde ihracatın mı ithalatın mı daha baskın rol oynadığı, ulusal ve uluslararası literatürden farklı olarak (rejim değişimleri etkisi dikkate alınarak), doğrusal olmayan ekonometrik yöntemlerle araştırılmaktadır. Çalışmada Türkiye ekonomisinin büyüme rejimleri Markov rejim değişimleri yöntemiyle tespit edilmiş ardından bu rejimlerde kalma ve rejimler arası geçiş olasılıklarına ihracatın ve ithalatın etkisi, Chen (2006)’in geliştirdiği yöntemle ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın takip eden bölümlerinde sırasıyla, konuya yönelik teorik hipotezler ve ekonometrik yöntem kısaca tanıtılarak elde edilen bulgular takdim edilip, yorumlanacaktır.

2. Teorik Çerçeve

İhracat ve ithalat yönlü büyüme hipotezlerinin test edildiği ampirik çalışmalarda, genellikle herhangi bir matematiksel ispata gerek duyulmaksızın, ekonomik büyüme (g), -aşağıdaki gibi- emeğin (L), sermayenin (K), ihracatın (X) ve ithalatın (M) bir fonksiyonu olarak tanımlanıp; büyüme ve ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkileri araştırılmaktadır⁶.

$$g = f[(L, K); X, M] \quad (1)$$

⁵ Bahmani-Oskooee ve Domac 1995, ihracatla ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit ederken, Yiğidim ve Köse 1997, Özmen ve Furtun 1998 ve Şimşek 2003 ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklemeyen sonuçlara ulaşmışlardır. Utkulu ve Kahyaoğlu 2005, doğrusal olmayan yöntemleri kullandıkları çalışmalarında Türkiye’de dışa açıklık oranının büyümeyi pozitif yönde etkilediği buna karşılık finansal açıklığın bu etkiyi azalttığı (negatif refah etkisi yaratacak biçimde) sonucuna ulaşmışlardır. Kösekahyaoğlu ve Şentürk 2006 ise, ihracattan milli gelire doğru bir nedensellik olduğu, aynı zamanda ihracattaki artışların ithalatı da tetiklediği sonucuna ulaşmışlardır.

⁶ Örn; Shan ve San 1998, Parida ve Shoo 2007, Awokuse 2007. Üretim fonksiyonunun geliştirilmiş bu formu ile içsel büyüme modelleri arasındaki ilişki ve matematiksel ispatlar için bkz.: Romer (1990), ss: 76-92 ve Grossman ve Helpman (1990), ss: 88-90, Edward, 1992.

Buradan hareketle bu çalışmanın da (amaç fonksiyonu itibariyle) temel referansı olan ihracat ve ithalat yönlü büyüme hipotezleri esas itibariyle şu şekilde özetlenebilir;

İhracat yönlü büyüme hipotezi (hipotez 1):

- İhracat yapan firmalar daha geniş bir pazar imkanına kavuştukları için ölçek ekonomilerin avantajlarından yararlanacaklardır.
- İç piyasaya göre daha yoğun bir rekabet ortamı firmaları yeni teknolojiler üretmeye sevk edecektir.
- İhracat sayesinde elde edilen döviz gelirleri ile daha fazla hammadde ve yatırım araçları ithal edilebilecektir.

İthalat yönlü büyüme hipotezi (hipotez 2):

- İthalattaki yükselme yerli ikamesi olmayan hammadde ve ara mallarının teminini kolaylaştıracak ve üretimi hızlandıracaktır.
- Sözkonusu girdilerin teknolojik bilgi içermesi ekonomide ileri teknoloji üretimini artıracaktır.
- Ticarete dayalı sektörlerdeki gelişmeler diğer sektörlerle pozitif dışsallıklar yaratacaktır.

3. Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada, önceki başlıkta açıklanan hipotez 1 ve hipotez 2 sınanırken, konu ile ilgili literatürden farklı olarak, Türkiye'nin büyüme dinamiğinde daralma ve genişleme rejimleri arasındaki geçiş veya bu rejimlerde kalma olasılıklarına ihracat ve ithalatın katkısının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Başka bir ifade ile, daralma rejiminden genişleme rejimlerine geçiş ve genişleme rejimlerinde kalma (veya sürdürülebilir büyüme) süreçlerine dış ticaret değişkenlerinin etkisi analiz edilmektedir. Bu amaç fonksiyonu doğrultusunda ilk olarak büyüme değişkeninin Markov süreci, ardından da bu süreç dahilinde bahsi geçen olasılıklar belirlenmiştir. Çalışmanın bu aşamasında söz konusu analiz araçları kısaca tanıtılacaktır.

Chen 2006 yılında, Hamilton tarafından geliştirilen Markov rejim değişimleri (Markov-switching) modelini değişen zamanlı rejim olasılıklarını kapsayacak şekilde genişleterek bu olasılıkları bir açıklayıcı değişkenin fonksiyonu biçiminde formüle etmiştir (Chen, 2006: 211-214). Buna göre, g

değişkeni için -bizim çalışmamızda $g=by$ (GSYİH büyüme oranı)-, iki rejimli ve p gecikmeli ($ar(p)$) Markov modeli;

$$g = \phi_{0,st} + \phi_{1,st} g_{t-1} + \dots + \phi_{p,st} g_{t-p} + e_t \quad (0, \sigma_{st}^2) \quad (2)$$

formunda gösterilebilir. Burada st gözlemlenemeyen durum değişkenini, ve ϕ , her bir rejimdeki Markov modeli katsayılarını göstermektedir. Modeldeki sabit geçiş olasılıkları matrisi (P) ise şu şekilde gösterilebilir⁷;

$$P = \begin{bmatrix} p_{11} & p_{21} \\ p_{12} & p_{22} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Burada p_{11} , birinci rejimde iken birinci rejimde kalma; p_{12} , birinci rejimden ikinci rejime geçme; p_{21} , ikinci rejimden birinci rejime geçme ve p_{22} de ikinci rejimde kalma olasılığını temsil etmektedir ve açıkça anlaşılacağı gibi; $p_{12}=1-p_{11}$ ve $p_{21}=1-p_{22}$ eşitliklerini yazmak mümkündür. Chen bu olasılıklar matrisini (P), değişen zamanlı geçiş olasılıkları matrisi (P_t) formunda yeniden formüle etmiştir (4). Buna göre;

$$P_t = \begin{bmatrix} p_t^{11}(x_t) & 1 - p_t^{22}(x_t) \\ 1 - p_t^{11}(x_t) & p_t^{22}(x_t) \end{bmatrix} \quad (4)$$

Burada x_t , g değişkenini belirleyen bir açıklayıcı değişkeni (bu çalışma için söz konusu değişken ihracat veya ithalattır) temsil etmektedir. Bu durumda, $p_t^{11}(x_t)$ ve $p_t^{22}(x_t)$, sırasıyla birinci rejimde iken birinci rejimde kalma olasılığına x_t 'nin katkısı ve ikinci rejimde iken bu rejimde kalma olasılığına x_t 'nin katkısı şeklinde yorumlanabilmekte ve şu şekilde formüle edilmektedir;

$$p_t^{11}(x_t) = \frac{\exp(\phi_{0,1} + \phi_{1,1}x_t)}{1 + \exp(\phi_{0,1} + \phi_{1,1}x_t)} \quad (5)$$

$$p_t^{22}(x_t) = \frac{\exp(\phi_{0,2} + \phi_{1,2}x_t)}{1 + \exp(\phi_{0,2} + \phi_{1,2}x_t)} \quad (6)$$

⁷ Markov-switching modeli, P matrisinin ve buna bağlı olarak filtrelenmiş ve düzgünleştirilmiş geçiş matrislerinin hesaplanması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: Hamilton, 1989: 257-384, Hamilton, 1994: 693, Franses ve Dijk, 2000 92-96.

Burada da yine $p_t^{12}(x_t) = 1 - p_t^{11}(x_t)$ eşitliğini yazmak mümkündür.

Bu çalışmada ilk olarak s_1 ve s_2 rejimlerinden hangisinin daralma veya genişleme rejimi olduğunu tespit etmek üzere, düzgünleştirilmiş ve filtrelenmiş geçiş olasılıkları ardından da ekonomi daralma rejiminde iken genişleme rejimine geçme olasılığına ihracatın (ithalatın) katkısını temsil etmek üzere $p_t^{12}(x_t) (p_t^{12}(m_t))$ matrisi; ekonomi genişleme sürecinde iken bu süreçte kalma (büyümenin sürdürülebilme) olasılığına ihracatın (ithalatın) katkısını temsil etmek üzere $p_t^{22}(x_t) (p_t^{22}(m_t))$ matrisi hesaplanmıştır. P_t matrisinin diğer iki durumu için de bu sonuçlar üzerinden yorum yapılabilmektedir. Burada (5) ve (6) numaralı denklemlerdeki ϕ katsayıları, Chen'in algoritması ve program kodu referans alınarak, numerik maksimizasyon bazlı maksimum olabilirlik yöntemi ile tahmin edilmiştir⁸.

4. Elde Edilen Bulgular

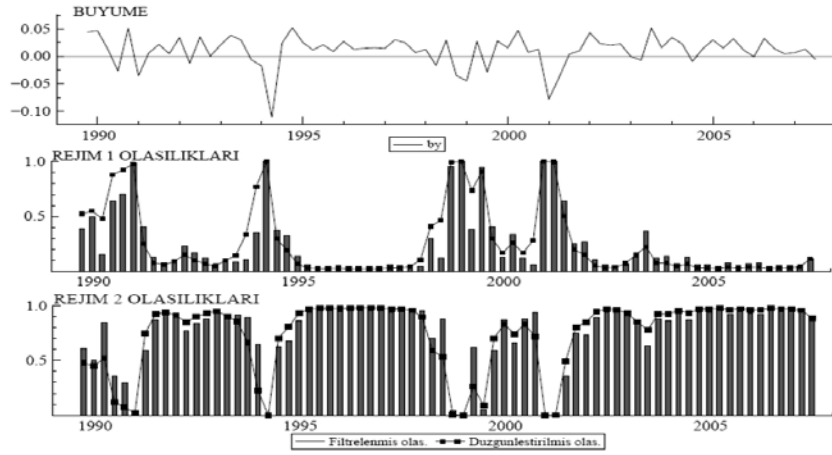
Çalışmada Türkiye Ekonomisinin GSYİH'sının 1989-2007 dönemine ait büyüme süreci üçer aylık frekanslar itibarıyla ele alınmıştır. Söz konusu dönem tercih edilirken 1989 yılının özellikle yabancı sermayenin tamamen serbestleşmesi nedeniyle önemli bir yapısal dönüşüm yılı olması ve üçer aylık frekanslarla millî gelir serilerinin bu tarihe kadar geriye gidebilmesi belirleyici olmuştur. Çalışmada analiz konusu olan değişkenler sırasıyla; bY, reel (1987 fiyatlarıyla) GSYİH artış hızı; X, sabit (2000) fiyatlarla ihracat düzey değeri ve M, sabit (2000) fiyatlarla ithalat düzey değeridir. GSYİH artış hızı mevsimsel etkinliklerden (tramo yöntemi ile) arındırıldıktan sonra hesaplanmıştır. Diğer iki değişken de (X ve M) mevsimsel etkilerden arındırılarak modele dahil edilmiştir. Değişkenler TCMB ve IFS'den temin edilmiştir.

Çalışmada ilk olarak bY serisinin iki gecikmeli markov sürecinin smoot edilmiş ve filtrelenmiş rejim olasılıkları tespit edilerek Şekil 1'deki sonuçlara ulaşılmıştır.

⁸ Chen bu aşamadan sonra açıklayıcı değişkenlerin olasılıklar üzerine etkisini tahmin ederken açıklayıcı değişkenin en yüksek değerini referans alarak, bu değişkendeki artışların olasılıklar üzerindeki fonksiyonunu benzetim (simulation) yapmıştır (ayrıntılı bilgi için bkz.: Chen, 2006: 216-220). Bu çalışmada ise Chen'den farklı olarak söz konusu olasılıklara ihracat ve ithalatın katkısını, gözlem tarihleri itibarıyla gözlemleyebilmek için, (5) ve (6) numaralı denklemler her bir t dönemi için hesaplanmıştır.

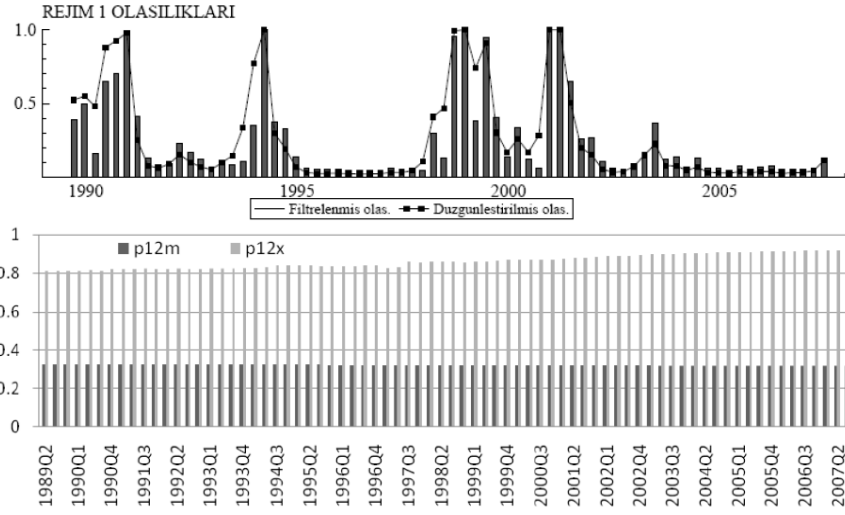
Şekil 1'in üst panelinde Türkiye'nin GSYİH büyüme hızının üçer aylık dönemler itibariyle seyri, orta ve alt panelinde ise sırasıyla; birinci ve ikinci rejim için, her bir gözlem dönemi itibariyle düzgünleştirilmiş ve filtrelenmiş olasılıklar görülmektedir. Bu sonuçlara göre büyüme oranlarının negatif olduğu dönemlerde Rejim 1'in (s_1), büyüme oranlarının pozitif olduğu dönemlerde de Rejim 2'nin (s_2) olasılıkları 0,5'in üzerindedir. Dolayısıyla birinci rejimin bir daralma (resesyon), ikinci rejimin ise bir genişleme (büyüme) rejimi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ekonominin daralma dönemleri sırasıyla Birinci Körfez Savaşı, 1994 Krizi, Asya Krizi ve 2001 Krizi dönemlerine rastlamaktadır.

Şekil. bY Serisi Markov Süreci

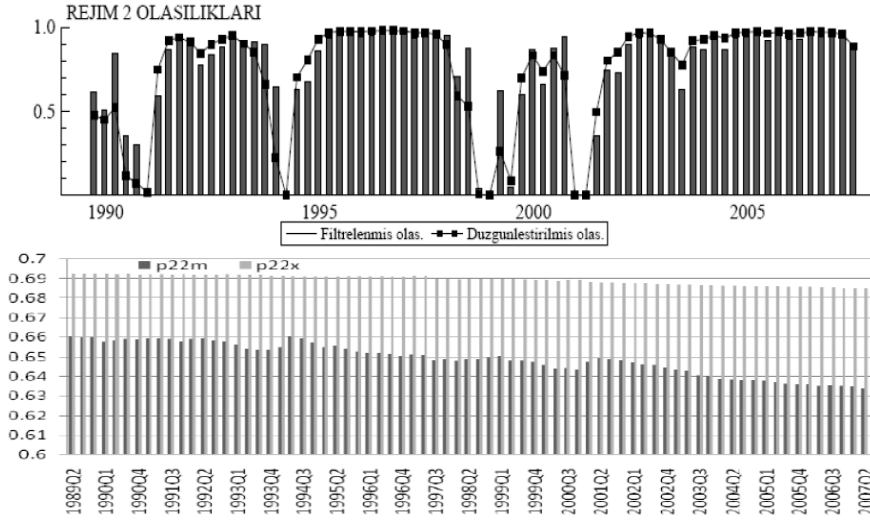
Türkiye'nin sözkonusu bu rejimlerde kalma ve rejimler arası geçiş olasılıkları, önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Chen (2006) yöntemi ile hesaplanmıştır. Şekil 2'de ekonomi birinci rejimde iken ikinci rejime geçme olasılıklarına ihracat ve ithalatın katkıları görülmektedir.

Şekil 1: Rejim 1'den Rejim 2'ye Geçiş Olasılıkları

Şekil 2'nin üst paneli Markov modelinden elde edilen Rejim 1 olasılıklarını göstermektedir. Ekonomi bu rejimde iken Rejim 2'ye geçme olasılıklarına ihracat ve ithalatın katkıları ise alt panelde gözlenmektedir. Şekil 2'nin alt panelinde koyu bölgeler ithalatın açık bölgeler ise ihracatın katkılarını göstermektedir. Bu sonuçlara göre Türkiye'nin daralma döneminden genişleme sürecine geçebilmesi olasılığını ihracat % 60'lar, ithalat da % 30'lar seviyesinde etkilemektedir.

Şekil 2: Rejim 2’de Kalma Olasılıkları

Şekil 3’te ise, yine üst panelde Markov modelinden elde edilen Rejim 2 olasılıklarını, alt panelinde ise bu rejimde kalma (büyümenin sürdürülebilir) olasılıklarına ihracat ve ithalatın etkileri görülmektedir. Bu sonuçlara göre de Türkiye’nin GSYİH’sı bir genişleme sürecinde iken bu sürecin devam etme olasılığına ihracatın %65-%69 düzeyinde; ithalatın ise %64-%66 düzeyinde katkı sağladığı söylenebilir. Ekonominin 2001 krizinden sonraki dönem olasılıklarına bakıldığında da ihracatın ve ithalatın bu katkılarının azalma eğiliminde olduğu görülebilir⁹.

5. Sonuç

Türkiye Ekonomisinin genel yapısı ve bu çalışmanın bulguları birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’nin büyüme dinamiğine ihracatın ve ithalatın birlikte katkı sağladıklarını söylemek mümkündür.

Ekonomi daralma sürecinde iken, genişleme sürecine geçmesinde ihracatın baskın rol oynamasının, kanımızca, daralma dönemlerinde yüksek oranlı devalüasyon gerçekleşmiş olması ile yakın bir ilişkisi vardır. Zira, bu

⁹ Ekonomi birinci rejimde iken bu rejimde kalma olasılıkları Şekil 2’deki olasılıkların; ikinci rejimden birinci rejime geçme olasılıkları ise Şekil 3 olasılıklarının birden çıkartılması ile bulunabilir. Diğer iki olasılığın konu akışı itibariyle daha önemli olması nedeniyle, bu olasılıklar ayrıca şekil üzerinde gösterilmemiştir.

dönemlerde yüksek döviz kurları ithalatı baskı altına alırken ihracatı artırmaktadır. Yine bu dönemlerde ihracat özellikle döviz kazandırıcı etkisiyle ekonomiyi toparlayabilmektedir.

Ekonominin genişleme süreçlerinde ise ihracat ve ithalat birbirine yakın oranlarda bu sürecin devam edebilmesine katkı sağlamaktadır. Burada iki husus önemle dikkate alınmalıdır. Birincisi, Türkiye'nin ihracat yapısında ithal girdilerin yoğun bir şekilde kullanılması, ithalatın büyüme üzerindeki etkisinin bir kısmının ihracat kanalıyla gerçekleşmesi anlamına gelmektedir ki buradan ithalatın büyümeye katısının oransal olarak daha yüksek olduğu sonucu çıkmaktadır. İkincisi, ihracatın ve ithalatın birlikte katkıları azalan oranlarda devam etmektedir. Özellikle 2001 krizi sonrası dönemde, bu azalan seyir net olarak gözlenmektedir. Bu da kanımızca, yüksek cari açıkların yarattığı borçlanma gerekliliği ve buna bağlı olarak borçlanma maliyetlerinin yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Ekonominin yapısı bu şekilde devam ederse bu beraberinde bir daralma tehlikesi doğuracaktır: Şekil 3'teki olasılıklar 1'den çıkarıldığında rejim 2'den, rejim 1'e geçme olasılıkları elde edilecektir ki buradan da sözkonusu olasılığın gerçekleşme ihtimalinin giderek artma eğiliminde olduğu gözlenebilir.

Sonuç itibariyle Türkiye'de ithalatın ithal girdi kullanımı yönüyle büyümeye katkı sağladığı açıktır. Burada önemli olan bu ithal girdilere ne ölçüde katma değer yaratabildiğimizdir. Bunun çok düşük oranlarda olması ihracatın ve ithalatın büyümeye katkılarının sürdürülebilir olmasını olumsuz yönde etkilemektedir. İhracatın ve ithalatın sürdürülebilir bir büyüme süreci yaratması ihracat yapısında yüksek katma değer yaratabilecek bir dönüşüm yaşanması ile mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Ahmed, Q.M. ve M.S. Butt., ve S. Alam (2000) "Economic Growth, Export and: and External Debt Causality: The Case of Asian Countries", *The Pakistan Development Review*, 39(4), 591-608.
- Awokuse, T. O. (2006) "Causality between Exports, Imports, and Economic Growth: Evidence from Transition Economies", *Economics Letters*, 94, 389-95.
- Bhagwati, J. (1978) *Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes: Liberalization Attempts and Consequences*, Cambridge, MA: Ballinger.
- Bhagwati, J. (1982) Directly Unproductive Profit Seeking (DUP) Activities, *Journal of Political Economy*, 90(5), 988-1002

- Bahmani-Oskooee ve M., J. Alse (1993) "Export Growth and Economic Growth: An Application of Cointegration and Error-Correction Modelling", *The Journal of Developing Areas*, 27, 535-542.
- Bahmani-Oskooee M. ve I. Domac, (1995) "Export Growth and Economic Growth in Turkey: Evidence from Cointegration Analysis", *METU Studies in Development*, 22, 67-77.
- Bahmani-Oskooee M. ve F. Niroomand, (1999) "Openness and Economic Growth: An Empirical Investigation", *Applied Economic Letters*, 6, 557-61.
- Balassa, B. (1978) "Exports and Economic Growth: Further Evidence", *Journal of Development Economics*, 5(2), 181-89.
- Balassa, B. (1980) *The Process of Industrial Development and Alternative Development-Strategies, Essays in International Finance*, No. 141, Princeton, New Jersey: Princeton University, (December).
- Barro, R. ve X. Sala-I-Martin, (1995) *Economic Growth*, New York: McGraw-Hill.
- Bruton, H. (1989) "Import Substitution". Chenery, H. ve T.N. Srinivasan, eds. *Handbook of Development Economics*, 2. North-Holland, Amsterdam.
- Chow, P. C. Y. (1987) "Causality between Export Growth and Industrial Development: Empirical Evidence from the NICs", *Journal of Development Economics*, 26(1): 55-63.
- Chandra, R. (2002) "Export Growth and Economic Growth: An Investigation of Causality in India", *The Indian Economic Journal*, 49(3) 64-73.
- Chen, S. (2006), "Revisiting the Interest Rate-Exchange Rate Nexus: A Markov-Switching Approach", *Journal of Development Economics*, 79, 208-224.
- Coe, T.D. ve E. Helpman, (1995), "International R&D Spillovers," *European Economic Review* 39, 859-887.
- Doraisami, A. (1996) "Export Growth and Economic Growth: A Re-examination of Some Time Series Evidence of the Malaysian Experience", *The Journal of Developing Areas*, 30, 223-230.
- Franses, H. ve Dijk, D. (2006), *Non-linear Time Series Models in Empirical Finance*, Cambridge University Press.
- Edwards, S. (1992) "Trade Orientation, Distortions and Growth in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, 39(1) 31-57.
- El-Sakka, M.I. ve N.H. Al-Mutairi, (2000) "Exports and Economic Growth: The Arap Experience", *The Pakistan Development Review*, 39(4) 153-169.
- Emery, R. F. (1967) "The Relation of Exports and Economic Growth", *Kyklos*, 20(2): 470-86.
- Grossman, H. (1991) "Trade, Innovation and Growth", *American Economic Review*, 80: 86-91.
- Grossman, G. M., E. Helpman, (1990), "Comparative Advantage and Long-Run Growth", *American Economic Review*, 80, 796-815.
- Hamilton, J.D (1989), A New Approach To The Economic Analysis Of Nonstationary Time Series And The Business Cycle", *Econometrica* 57, 357-384.
- Hamilton, J.D (1994), *Time Series Analysis*, Princeton University Press.
- Heller, P. S. ve R. C Porter., (1978) "Exports and Growth: An Empirical Re-investigation", *Journal of Development Economics*, 5(2): 191-93.
- Hsiao, M.C.V. (1987) "Test of Causality and Exogeneity between Exports and Economic Growth: The Case of Asian NIC's", *Journal of Economic Development*, 12, 143-59.

- Jones, L. E. ve R. E. Manuelli, (1990), "A Convex Model Of Equilibrium Growth: Theory And Policy Implications", *Journal of Political Economy*, 98, 1008-38.
- Jung, W. S. ve P. J. Marshall, (1985) "Exports, Growth and Causality in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, 18(1) 1-12.
- Kavoussi, R. M. (1984) "Export Expansion and Economic Growth: Further Empirical Evidence", *Journal of Development Economics*, 14 (1/2), 241-50.
- Kösekahyaoglu, L., C. Şentürk, (2006) "İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Testi: Türkiye ve Yeni Gelişen Ekonomiler Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4).
- Kravis, I. B. (1970) "Trade as a Handmaiden of Growth: Similarities between the Nineteenth and Twentieth Centuries", *Economic Journal*, 80(320), 850-72.
- Kruger, A. O. (1975) *The Benefits and Costs of Import Substitution in India: A Microeconomic Study*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Krueger, A. O. (1978) "Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences", *National Bureau of Economic Research*, 273-74.
- Kwan, A.C.C. ve B. Kwok (1995) "Exogeneity and The Export-led Growth Hypothesis: The Case of China", *Southern Economic Journal*, 61(8), 1158-1166.
- Marwah, K., A. Tavakoli, (2004) "The Effect of Foreign Capital and Imports on Economic Growth: Further Evidence from Four Asian Countries (1970-1998)", *Journal of Asian Economics* 15, 399-413.
- Mazumdar, J., (2000) "Imported Machinery and Growth in LDCs", *Journal of Development Economics*, 65, 209-224.
- Michaely, M. (1977) "Exports and Growth: An Empirical Investigation", *Journal of Development Economics*, 4 (1), 49-53.
- Moschos, D. (1989) "Export Expansion, Growth and The Level of Economic Development: An Empirical Analysis", *Journal of Development Economics*, 30 (1), 93-102.
- Özmen, E., G. Furtun, (1998) "Export-Led Growth Hypothesis and The Turkish Data: An Empirical Investigation", *METU Studies in Development*, 25 (3): 491-503.
- Parida, P.C. ve Sahoo, P. (2007) "Export-led Growth in South Asia: A Panel Cointegration Analysis", *International Economic Journal* 21 (2), 155-75.
- Ram, R. (1985) "Exports and Economic Growth: Some Additional Evidence", *Economic Development and Cultural Change*, 33(2), 415-25.
- Ram, R. (1987) "Exports and Economic Growth in Developing Countries: Evidence from Time-Series and Cross-Section Data", *Economic Development and Cultural Change*, 36 (1), 51-63.
- Rebelo, S. (1991), "Long-Run Policy Analysis And Long-Run Growth", *Journal of Political Economy*, 99, 500-521.
- Rivera-Batiz, L.A. ve Romer, P.M. (1991) "Economic Integration and Endogenous Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 106: 531-55.
- Romer, P.M. (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth", *The Journal of Political Economy*, 94 (5), 1002-1037.
- Romer, P.M. (1990), "Endogenous Technological Change", *The Journal of Political Economy*, 98 (5), 71-102.
- Sengupta, J.K. ve Espana, J.R. (1994) "Exports and Economic Growth in Asian NICs: An Econometric Analysis for Korea", *Applied Economics*, 26, 41-51.

- Serven, A. K. (1968) "The Relation of Exports and Economic Growth: Comment", *Kyklos*, 21(3), 546-48.
- Shan, J. ve Sun, F. (1998) "Export –led Growth Hypothesis for Australia: An Empirical Re-Investigation", *Applied Economics Letters*, 5, 423-28.
- Srinivasan, T. N. (1985), "Neoclassical Political Economy, the State and Economic Development", *Asian Development Review*, 3(4), 38-58.
- Syron, R. F., B. M. Walsh, (1968) "The Relation of Exports and Economic Growth: A Note", *Kyklos*, 21/3: 541-45.
- Şimşek, M. (2003) "İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri ile Analizi, 1960-2002", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 43-63.
- Tyler, W. G. (1981) "Growth and Export Expansion in Developing Countries: Some Empirical Evidence", *Journal of Development Economics*, 9(2), 121-130.
- Utkulu U. ve H. Kahyaoğlu (2005); "Ticari ve Finansal Dışa Açıklık Türkiye’de Büyüme Ne Yönde Etkiledi?", *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/Utkulu-2005.pdf>
- Williamson, R. (1978) "The Role of Exports and Foreign Capital in Latin American Economic Growth". *Southern Economic Journal* 45(2), 410-20.
- Yiğidim, A. ve N. Köse, (1997) "İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, İthalatın Rolü: Türkiye Örneği (1980-1996)", *Ekonomik Yaklaşım*, 26(8), 71-85.